

Omonulla RIZAYEV,

O'zDSMI "San'atshunoslik va madaniyatshunoslik"
kafedrası professori,
san'atshunoslik fanlari nomzodi

MEN BUTUN JONIM-TANIM BILAN – AKTYORMAN!

(Zikir Muhammadjonov ijodiy xotirasi)

Annotatsiya. Maqolada O'zbekiston xalq artisti, O'zbekiston qahramoni Zikir Muhammadjonovning hayoti va ijodiy faoliyati haqida fikr yuritiladi. Maqolada aktyorning teatr san'atiga qo'shgan hissasi, sahna va ekran obrazlaridagi boy repertuari hamda yuksak mukofot va unvonlari haqida so'z boradi. Shuningdek, Zikir Muhammadjonovning XX asr o'zbek teatr va kino san'atidagi o'рни va iste'dodli yosh aktyorlarning rivojlanishidagi ta'siri ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: teatr, kino, sahna, aktyor, rejissyor, dramaturgiya, ijodiy faoliyat, O'zbekiston qahramoni.

Аннотация. В статье рассматривается жизнь и творческая деятельность народного артиста и Героя Узбекистана Зикира Мухаммаджанова. В статье анализируется вклад актёра в театр, богатый репертуар его сценических и экранных ролей, а также высокие награды и звания. Кроме того, освещается роль Зикира Мухаммаджанова в узбекском театре и кино XX века и его влияние на развитие талантливой молодёжи-актеров.

Ключевые слова: театр, кино, сцена, актёр, режиссёр, драматургия, творческая деятельность, Герой Узбекистана.

Abstract. This article examines the life and career of People's Artist and Hero of Uzbekistan Zikir Mukhammadzhanov. It analyzes the actor's contribution to theater, his extensive repertoire of stage and screen roles, and his prestigious awards and titles. It also highlights Zikir Mukhammadzhanov's role in 20th-century Uzbek theater and cinema and his influence on the development of talented young actors.

Keywords: theater, cinema, stage, actor, director, dramaturgy, creative activity, Hero of Uzbekistan.

Yuqoridagi so'zlar, O'zbekiston xalq artisti, O'zbekiston qahramoni, mashhur teatr va kino aktyori Zikir Muhammadjonovga tegishlidir. Bu yil san'atkor tavallud topgan kunga 105 yil to'ldi. U 1921-yil 1-yanvar kuni dunyoga kelgan. San'atga bo'lgan muhabbati tufayli Zikir Muhammadjonovning butun ongli hayoti va ijodiy faoliyati sahna va ekran san'ati bilan chambarchas bog'liq holda kechdi. U sahnada, kino va televideniya ijro etgan o'nlab turli janr

va xarakterdagi obrazlar galereyasini nazardan o'tkazsak, ko'z o'ngimizda XX asr professional o'zbek teatr va kino san'atining tarixiy rivojlanish va taraqqiyot yo'llari namoyon bo'ladi. Bu yo'l mashaqqatli, og'ir, ba'zan og'riqli, ba'zida zavqli va lazzatli lahzalarga to'la bo'lgan.

Zikir Muhammadjonovning teatrga oshigtaligi avvalambor, u tug'ilib, unib-o'sgan xonadondagi ma'naviy muhit ta'sirida kurtak ochgan. Otalari Toshkentlik Zikir ko'nchi boy Ibrohim hoji buvaning

uchinchi o'g'li Muhammad qori – teri pishirish va bog'bonlik orqasidan halol mehnat bilan oila tebratgan. Onalari Turdiniso uy ishlari bilan mashg'ul bo'lib, bolalarini mehr bilan yuvib-tarab, kechalari ularga har xil cho'pchaklar, rivoyatlar aytib berar, hatto patnis chertib, ashula aytib, ularni o'ynatar ekan. Bu holat balki yosh o'smir qalbida san'atga bo'lgan qiziqishning, aytish joiz bo'lsa, ilk muhabbatning kurtak otishiga turtki bo'lgandir. Buning ustiga, uning tog'asi ham san'at shaydosi bo'lib, nog'orani qoyilmaqom qilib chalarkan. U jiyaniga ham nog'ora chalishni o'rgatgan, hatto teatrga uni ilk marotaba yetaklab borgan ham shu tog'asi bo'lgan ekan. Spektakl ko'rib, unga mahliyo bo'lib qolgan o'smir yigitcha bir umr teatrga bog'lanib qoladi. O'sha kezlari maktablarda turli havaskorlik to'garaklari tashkil qilinar edi. Tabiiyki, Zikir Muhammadjonov drama to'garagini tanlaydi. Bo'lajak aktyor yoshligidanoq san'atkor bo'lish uchun muhim bo'lgan ham tashqi – jismoniy, ham ichki – ruhiy imkoniyatlarga ega edi. Qaddi-qomati kelishgan, istarasi issiq, ko'z qarashlari ifodali, nutqi ravon, jarangdor ovozi o'zigi xos ohangdorligi bilan ajralib turardi. Shuning uchun ham unga bosh rollarni ishonib topshirishardi. U maktab sahnasida rol ijro etib, aktyorlik sirlarini o'rganish bilan birga, pionerlar saroyida tashkil etilgan duxovoy orkestr to'garagiga ham qatnashib, klarnet chalishni o'rganadi va turli konsertlarda ishtirok etadi. Shu zayl, yillar o'tib, hozirgi Milliy Universitet qoshidagi ishchilar fakultetida tahsil oladi. Biroq, ko'ngli faqat sahnani tilardi. Teatrlarda sahnalashtirilgan spektakllarni muntazam tomosha qilib to'ymasdi. Kunlardan bir kun, gazetada Hamza teatriga yordamchi aktyorlar qabul qilinishi haqidagi e'lonni o'qib, darhol sinovdan o'tish uchun ariza topshiradi. Ozmi-ko'pmi havaskorlik sahnasida orttirgan tajribasi qo'l kelib, sinovdan muvaffaqiyatli o'tadi va 1938-yili Hamza nomidagi o'zbek davlat akademik drama teatriga (hozirgi O'zbek Milliy akademik drama teatriga) ishga qabul qilinadi va umrining oxirigacha ushbu teatrdagi faoliyat yuritib, havaskorlikdan mashhur sahna ustasi darajasiga yetadi.

Zikir Muhammadjonovning ilk aktyorlik faoliyati teatrlarning asoschilari bo'lmish qator san'at darg'alari bilan birgalikda ijod qilish, ulardan o'rganish va saboq olish jarayonida tobora takomillashib bordi va kelajakda teatrlarning yetuk aktyori bo'lib kamolga yetishida katta maktab va saboq bo'ldi.

Zikir Muhammadjonov Hamza teatriga uchinchi avlod vakili bo'lib kirib keldi.

Tarixdan ma'lumki, birinchi avlod vakillari – 1924–1927-yillar Moskva shahrida tashkil qilingan o'zbek drama studiyasining bitiruvchilari – Mannon Uyg'ur, Yetim Bobojonov, Abror Hidoyatov, Sora Eshonto'rayeva, Zamira Hidoyatova, Sa'dixon Tabibullayev, Sharif Qayumov, Hikmat Latipov, Lutfulla Nazrullayev, va boshqa zabardast ijodkorlar bo'lishgan. 1920-yillarning oxiri, 30-yillarning boshlarida teatr jamoasiga Olim Xo'jayev, Shukur Burxonov, Nabi Rahimov, Qudrat Xo'jayev, G'ani A'zamov singari bir guruh yosh iqtidorlar ikkinchi avlod vakillari bo'lib qo'shiladi. Bu davrda teatr repertuari kengayib, milliy asarlar bilan yonma-yon jahon klassik dramaturgiyasining eng sara namunalari ham sahna yuzini ko'ra boshladi. Ayniqsa, Abror Hidoyatov ijrosidagi "Hamlet" tragediyasining 1937-yili Moskvada o'tkazilgan o'zbek adabiyoti va san'ati dekadasida muvaffaqiyatli o'ynalishi, katta shov-shuvga sabab bo'ldi. Spektaklga o'z davrining yetuk teatr arboblari va olimlar juda yuqori baho berishdi, matbuot sahifalarida o'zbek teatr san'atining yutuqlari ko'klarga ko'tarilib, maqtalgan maqola va taqrizlar paydo bo'ldi. Shu zayl, Hamza teatri ijodiy yetilgan va eng zo'r teatrlardan biri sifatida e'tirof etilgan bir sharoitda, teatrga yana bir guruh iste'dodli yoshlar kirib keldi. Bu guruh safida Ne'mat Qosimov, Yayra Abdullayeva, Erkli Malikbayeva, Iroda Aliyeva,

Toshxo'ja Xo'jayev, keyinchalik Yoqub Ahmedov, Turg'un Azizov, Rixsi Ibrohimova va boshqa san'atkorlar kelib qo'shildi. Milliy teatr tarixida "uchinchi avlod" deb nom olgan bu ijodkorlarning barchasi kelgusida teatrning eng mashhur san'atkorlari qatoridan joy oldilar. Ular orasida Zikir Muhammadjonovning ham milliy teatrimiz rivojida alohida xizmatlari bor.

Teatrning badiiy rahbari Mannon Uyg'ur yosh aktyorning o'ziga xos iste'dodi va intilishlarini ko'rib uni 1945-yili yangi ta'sis etilgan Toshkent davlat teatr san'ati institutiga taxsil olish uchun yuboradi. Bir necha yil teatrdan mashhur san'atkorlar bilan yonma-yon, ularning ijodini kuzatib, ular bilan bir sahnada rol o'ynab, ozmi-ko'pmi tajriba orttirgan Zikir Muhammadjonov institutga birinchilardan bo'lib qabul qilinadi va o'qishni muvaffaqiyat bilan tugatib, teatrdan ijodini davom ettiradi. U bilan birga institutni tugatib teatrga qabul qilingan qator yoshlarning jamoaga kirib kelishi, teatr ijodini yanada jonlantirib yubordi.

Zikir Muhammadjonovning 70 yildan ziyod vaqt mobaynidagi ijodi nihoyatda barakali, sermazmun va ko'pqirralidir. U o'z faoliyati favomida 100 dan ortiq turli janr va xarakterdagi rang-barang obrazlarni mahorat bilan ijro qilib, el nazariga tushdi. Uning reperturida milliy va jahon mumtoz adabiyotining, shuningdek zamonaviy dramaturgiyaning eng sara namunalarini ko'rish mumkin. Jumladan, turli davrlarda yaratilgan Temur Malik ("Jaloliddin Manguberdi" M.Shayxzoda), Dehqonboy ("Shohi so'zana" A.Qahhor), Ferdinand ("Qaroqchilar", F.Shiller), Goratsio ("Gamlet", V.Shekspir), Samandar ("Samandar", A.Muxtor), Beruniy ("Abu Rayxon Beruniy", Uyg'un), Alisher Navoiy ("Alisher Navoiy", Uyg'un, Izzat Sulton), Sintaro ("O'g'irlangan umr", M.Kaoru), Yedigey ("Asrga tatigulik kun" Ch.Aytmatov), Shokir aka ("Kuzning birinchi kuni" O'.Umarbekov) singari qator obrazlar o'zbek aktyorlik maktabining yorqin namunalarini sifatida tarixga muhrlanib qoldi.

Z.Muhammadjonov nafaqat teatr sahnasida, balki ko'plab badiiy filmlarda ham turli-tuman obrazlar yaratib, o'z ijodiy biografiyasini yanada boyitdi. Turli yillarda suratga olingan

Shoh Bahrom ("Dilorom"), Professor Karimov ("Koniyut g'orining siri"), General Rahimov ("General Rahimov"), Maqsud ("Fidoiy"), Ahmedov ("Qo'qon voqeasi"), Yusuf ("Ali bobo va qirq qaroqchi") singari filmlarda u ijro etgan turli xarakterdagi sara obrazlar aktyor ijodining yangi qirralarini namoyon qildi.

Zikir Muhammadjonov ijodining yana bir o'ziga xos qirrasini O'zbekiston Milliy tele-radiokompaniyasining oltin fondidan joy olgan qator tele-videofilmlarda ijro etgan obrazlarida o'z aksini topgan. Jumladan, Ulug'bek ("Mirzo Ulug'bek"), Husayn Boyqaro ("Navoiy"), Komilov ("Imon") singari obrazlar aktyorning yuksak iste'dodi va ko'p yillik hayotiy va ijodiy tajribalari samarasidir.

Zikir Muhammadjonov mohir qalam sohibi sifatida ham o'zining san'at va madaniyat sohasiga oid maqolalari, milliy teatr va kino san'atining darg'alari to'g'risidagi xotira va esselari bilan matbuot sahifalarida muntaзам ravishda chiqishlar qilib turgan. Shuningdek, uning "Ta'zim", "O'zim ko'rgan-bilganlarim", "Ulug'lar orasida", "Qalbdagi o'chmas izlar" singari risolalari kitobxonlarga yaxshi tanish.

Zikir Muhammadjonov faol jamoat arbobi, o'z vataniga, xalqiga sodiq chinakam vatanparvar fuqaro ham edi. Ayniqsa, Mustaqillik yillari qo'lga kiritilgan yutuqlar, bunyodkorlik ishlari, jamiyatimizda ro'y berayotgan ijobiy o'zgarishlarni xalqimizga yetkazish maqsadida mamlakatimizning turli hududlarida aholi bilan o'tkazilgan yuzlab ma'naviy-ma'rifiy uchrashuvlarning eng faol ishtirokchilaridan edi.

Zikir Muhammadjonovning ko'p yillik halol va samarali faoliyati munosib taqdirlandi U "O'zbekiston xalq artisti" Faxriy unvoni, (1962), "Shuhrat" medali (1994), "Do'stlik" ordeni (1996), "Buyuk xizmatlari uchun" ordeni (1998) sohibi edi. 2003-yili o'zbek aktyorlari ichida birinchi bo'lib "O'zbekiston qahramoni" yuksak unvoniga sazovor bo'ldi.

Zikir Muhammadjonov 2012-yil 24-avgustda Toshkent shahrida vafot etdi. Uning porloq xotirasi san'atsevar xalqimiz qalbida abadiy muhrlanib qoldi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdusamatov H. Sahna sardori. – Toshkent: Sharq, 2003. – 200 b.
2. Muhammadjonov Z. Qalbdagi o'chmas izlar. – Toshkent: Sharq, 2014. – 160 b.
3. Shokirov O', Abduqunduzov M. Milliy teatrimiz namoyandalari. – Toshkent, Islom universiteti nashriyoti, 2002. – 240 b.